

Geleneksel ve Coğrafi İşaretli Kuru Fasulyede Çiftçilerin Eline Geçen Fiyatlar: Ürün Kalitesi ve Mekânsal Özelliklere Göre Bir Değerlendirme

Nilgün DOĞAN^{1*} , Hakan ADANACIOĞLU²

¹Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit Aydın Doğan MYO, Kelkit, Gümüşhane

²Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

*Sorumlu Yazar: ndogan@gumushane.edu.tr

Geliş Tarihi: 28.07.2023 Düzeltme Geliş Tarihi: 10.11.2023 Kabul Tarihi: 04.01.2024

ÖZ

Son yıllarda, ürünlerin ait oldukları bölgeye has taşıdıkları özelliklerin coğrafi işaret (Ci) tescili ile koruma altına alınarak ürünün pazar gücünün artırılması yaygın hale gelmiştir. Araştırmanın kapsamına alınan Gümüşhane ilinde Ci tescilli pek çok gastronomik ürün bulunmaktadır ve bunlardan bir tanesi 2020 yılında Türk Patent Enstitüsü (TPE) tarafından tescillenen Kelkit Kuru Fasulyesidir. Yöre halkı arasında pembe göz olarak tabir edilen bu tohum, beyaz rengi ve üzerinde bulunan pembe lekeleri ile diğer kuru fasulye tohumlarına göre ayırt edici özellikleri ile tescillenmiştir. Son yıllarda, yöre çiftçisi ata tohumunu kullanmak yerine çevre bölgelerden elde ettikleri ve daha yüksek verim özelliklerine sahip saf olmayan kuru fasulye tohumu ile üretim yapmaktadır. Tescilli Kelkit Şeker Fasulyesinin ürün değerini avantaja çevirmek için çiftçi eline geçen fiyatları kalite özelliklerine göre incelemek ve mekânsal özelliklere göre karşılaştırmasını yapmak bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Kaliteyi belirleyen faktör olarak ele alınan ürün derecesine göre kuru fasulye satış miktarı, fiyatları ve hasat sonrası ürünün satış noktasına olan uzaklıkları 2020 ve 2021 yılı üretim dönemi için incelenmiştir. Araştırmanın birincil verileri şeker (kuru) fasulyesi üretimi yapan çiftçilerle yüzyüze yapılan anketlerden elde edilmiştir ve araştırmanın hedef grubunu Gümüşhane ili Kelkit, Şiran ve Köse ilçeleri ile bağlı belde ve köylerinde yaşayan Ci'li üretim yapan ve yapmayan çiftçiler oluşturmaktadır. Ci'li üretim yapan üreticilerin sayısının az olması nedeniyle bu çalışmada herhangi bir örnekleme gidilmeyerek tam sayım yöntemi kullanılmıştır. Toplamda 100 kuru fasulye üreticisi için anketler yapılmıştır. Elde edilen veriler ortalama ve yüzde gibi temel tanımlayıcı istatistikler şeklinde gösterilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, araştırma kapsamına alınan Ci'li üretim yapan çiftçiler ile yapmayan çiftçilerin eline geçen fiyatlar arasında beklenen bir fark yoktur. Fakat çalışmada gerçekleştirilen analiz sonuçları, ürün kalitesi ile elde edilen ortalama satış fiyatı arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Coğrafi işaret, fiyat, kuru fasulye, Gümüşhane

Traditional and Geographical Indication Labelled Dry Beans Prices Received By Farmers: An Evaluation According to Product Quality and Spatial Properties

ABSTRACT

It has become common to increase the market power of commodities by protecting the features of the products specific to the region with the GI label. There are many gastronomic products registered with GI in the province of Gümüşhane and one of them is Kelkit Dry Beans, which was registered by the Turkish Patent Institute (TPE) in 2020. This seed is registered with its white colour and pink spots on it, with its distinctive

features compared to other dry bean seeds. In recent years, local farmers have been producing with impure dry bean seeds, which they obtained from the surrounding regions and have higher yield characteristics, the dried beans produced with this seed differ from the beans produced with the local seed with its pinkish coloration and elliptical grain feature. In order to turn the product value of Kelkit Dry Beans produced with local seeds into an advantage, examining the prices received by the farmers according to their quality characteristics and comparing them according to spatial characteristics constituted the focus of this study. For both farmer groups, dry bean sales amount, prices and distance to the sales point were examined according to the product grade, which is the factor determining the quality in 2020 and 2021. According to the findings of this study, there is no expected difference between the prices received by the farmers. However, the results of the analysis show that there is a positive and strong relationship between the product quality and the average sales price obtained.

Key words: Geographical indication, price, haricot bean, Gumushane.

GİRİŞ

Dünyada artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak amacıyla gittikçe endüstrileşen, kar ve yüksek verim odaklı, toprak gibi doğal kaynaklardan rant elde etmeye çalışan bir üretim sistemi uygulanmakla birlikte bu uygulamaların insan sağlığı, çevre ve tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkilerine karşı bir mücadele başlamıştır. Dünyada yaşanan bu değişimler beraberinde tarımsal üretimde alternatif üretimlerin olması gerektiğini kanıtlar niteliktedir. Tarımda yeni alternatif üretim uygulamaları ile söz konusu mücadele içinde; üretim kültürünü kaybetmiş ve sınıf bilincini yitirmiş yeni üretici grubu oluşmuştur. Son yıllarda özellikle ülkemizde köylerden kentlere doğru olan nüfus hareketleri yaşanan değişimin başında gelmektedir. Bu değişimle birlikte üretim kültürü önemini kaybetmeye başlamıştır. Nüfus hareketleri ile birlikte yıllardır üretim geleneğine sahip bu bölgelerde bu değişimi görmek mümkündür. Oysaki Türkiye’de özellikle kırsal bölgelerde halkın ana geçim kaynağını tarımsal üretim oluşturmaktadır. Bu nedenle, kapitalist bir yaklaşımla birlikte ülkemiz kültürel erozyona maruz kalmaktadır. Köydeki nüfusun kente gitmesi ve oralarda artan nüfus ile birlikte işsizliğin yaratılması ile kentlerde %100 tüketimi oluşturma gayesini taşıyan bu yaklaşım, eskiden sosyolojik, ekolojik ve kültürel bir içeriğe sahip olan köylülük ya da çiftçilik kavramını değiştirmiştir. Kırsal bölgelerdeki ekonominin mevcut pazarda mücadele edebilmesi için karşılaştırılmalı üstünlüklerin olduğu alanlarda, yöreye ait özelliklerin belirlenerek pazarda rekabet avantajı elde etmek mümkündür (Narin ve İnanöz, 2016).

Bu çalışmanın araştırma bölgesini oluşturan Gümüşhane ilinin toplam nüfusu 164 521 kişi olup, 2008-2019 yılları arasında 25 477 kişilik nüfus dışı göç olarak verilmiştir (TUİK, 2021). Gümüşhane, bu göç miktarı ile Türkiye’de en fazla dışı göç veren illerden bir tanesidir. İlin topografik yapısı, iklim özellikleri, lojistik durumu, coğrafik konumu gibi nedenlerden dolayı geçim kaynaklarının başında bitkisel ve hayvansal üretim gelmektedir. Gümüşhane’de toplam 149007 hektar tarım arazisi olup, bunun %22,66’sı tarım alanları olarak kullanılmaktadır. Ayrıca ilçelerdeki tarım alanlarının dağılımı göz önünde bulundurulduğunda Kelkit ilçesi %42.95’lik bir oranla önde gelmektedir ve bunu %39.54 ile Köse ve %31.01 ile Şiran takip etmektedir. Merkez ilçe, Torul ve Kürtün ilçelerinde tarım alanları oldukça kısıtlı olup, toplam tarım alanlarının dağılımı bu ilçelerde sırasıyla %13, %7 ve %6’dır. Toplam tarım alanlarının %70’i tarla arazisi olarak kullanılmaktadır ve ağırlıklı olarak tarla bitkileri üretimi yapılmaktadır. 2021 yılı üretim döneminde toplam 310 bin 796 ton tarla bitkisi üretilmiştir. Üretilen tarla bitkileri içerisinde 74 bin 680 ton ile en fazla mısır üretilmiş, bunu 71 bin 831 ton ile yonca, 37 bin 676 ton ile patates, 27 bin 987 ton ile buğday, yaklaşık 16 bin ton ile şeker pancarı ve 4 bin ton ile kuru fasulye takip etmiştir. Sebze ve meyve ekili alanlar toplam ekili alanların sadece %1,69’unu oluşturmakta ve öz tüketime yöneliktir. Kullanılmayan tarım arazilerinin oranı %55,93 gibi yüksek bir orandadır (Gümüşhane İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020).

Coğrafi işaretler (CI); üreticiler, tüketiciler, kırsal alanlar ve yöre açısından pek çok avantaj sağlamaktadır. Son zamanlarda küresel pazarda ürünlerin yetiştirildikleri bölgeye özgü karakteristik özelliklerini korumak, standart üretim gerçekleştirmek ve ürünün pazar gücünü artırmak amacıyla üreticiler için önemli olan CI sertifikası alınmaktadır (Ardana, 2019). CI’ler, ürünlerin belirli bir kalitesi, itibarı veya diğer özelliklerinin esas itibarıyla coğrafi menşesine atfedilebildiği durumlarda, yöresel ürünlerin kullanımını korumak üzere tasarlanmıştır Durand ve Fournier, 2017). Arslan ve Furtana (2021) tarafından yapılan çalışmada belirtildiği üzere CI tescilli ürün üreten üreticiler tescilli ürünlerin marka değerini kullanarak elde ettikleri rekabet avantajı ile hem gelirlerini artırır hem bölge ekonomisine katkıda bulunurlar. Çünkü tescilli ürünlerin tescilli olmayan

ürünlere göre daha yüksek fiyattan satılmasının yöre ekonomisine katkı sağlamasının yanında özellikle gastronomi ürünlerin marka değeri ile farklılaştırılmasına imkân tanımaktadır (Sandıkçı ve ark., 2022). Sırbistan’da yapılan bir araştırmaya göre; Cİ tescilli Futog Lahanasının piyasa değeri diğer lahanalara göre ortalama yaklaşık %17 daha yüksek olduğu saptanmıştır (Paslı, 2021). Cİ tescilli ürünlerin üreticiler açısından faydalarının yanında tüketiciler açısından faydaları yadsınamaz bir gerçektir. Giderek sanayileşen ve standartlaşan bir gıda pazarında, Cİ etiketleri, üreticilere ürünlerini farklılaştırma ve belki de daha yüksek fiyatlar elde etme fırsatı sunarken, tüketicilere daha gerçek ve daha kaliteli gıda garantisi verebilmektedir (Deselnicu ve ark., 2013). Bu çalışmada Cİ tescilli ürünlerin üretici açısından faydalarına odaklandığından tüketici bakımından Cİ tescilli ürünlerin etkisine yer verilmemiştir.

Geçim kaynakları kısıtlı olan Gümüşhane ilinde bugüne kadar birçok gıda ürününe Cİ tescili alınmıştır. Gümüşhane Dut Pestili, Gümüşhane Kömesi, Gümüşhane Ekmeği, Gümüşhane Sironu, Kürtün Araköy Ekmeği ve Kelkit Ketesi örnek olarak verilebilir. Kelkit Kuru Fasulyesi Cİ tescili ile tescillenen ürünler arasındadır. Halk arasında pembegöz olarak da ifade edilen Kelkit Kuru Fasulyesi diğer kuru fasulyelerden farklı karakteristik özellikleri ile tescillenmiştir. Son yıllarda yöre çiftçisi, ata tohumu olan pembegöz tohumu yerine daha yüksek verim özelliklerine sahip tohumlar kullanmakta ve bu tohumlardan elde edilen kuru fasulye pembemsi renklenme ve elips tane özelliklerini taşımamaktadır. Ata tohumunu korumak, belli standartlarda kuru fasulye üretimi yapmak, yöre çiftçisini yerel tohum ile üretime teşvik etmek ve diğer tohumlar ile üretim yapmaya engel olmak amacı ile Kelkit Kuru Fasulyesi Üreticileri Birliği kurulmuş ve bu birlik Kelkit kuru fasulyesini tescilletmiştir. Kelkit fasulyesi beyaz tohum rengi ve üzerinde bulunan pembe lekeleri ile diğer fasulyelerden ayrılmaktadır. Üretimi yapılan fasulye popülasyonu, yerelde pembegöz olarak tabir edilen uç kısmında pembemsi renklenme ile bazılarında damarlanma bulunan taneler içermektedir. Tohumlar oval şeklindedir ve tohum uzunluk- genişlik oranı 1.51-1.7 arasındadır. Üretim yerel tohum ile yapılmakta ve çiftçiler her üretim dönemi sonunda elde ettiği üründen tohumluk ayırmakta ve ayrılan tohumlar içerisinde %20-30 oranında pembegöz taneleri bulunmaktadır. Bu taneler ile beyaz taneler karıştırılarak ekim yapılmaktadır. Gümüşhane ilinin geçiş iklimine sahip olması gece-gündüz arasında sıcaklık farkının istenilen düzeyde seyretmesine sebep olmakta ve bu durum fasulye üretimi bakımından bölgeye bir üstünlük sağlamaktadır. Böylece fasulye taneleri terleme yapmadan büyümekte ve taneler gevşek dokulu olarak gelişmektedir. Sonuç olarak, fasulyenin pişme süresi kısaltmakta ve lezzeti artmaktadır. Kelkit kuru fasulyesinin Cİ tescili almasında bahsi geçen karakteristik özellikler etkili olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, tescilli tohum ile üretilen Kelkit Şeker Fasulyesinin ürün değerini avantaja çevirmek için çiftçi eline geçen fiyatları kalite özelliklerine göre incelemek ve mekânsal özelliklere göre karşılaştırmasını yapmaktır.

MATERYAL ve METOT

Cİ tescilli Kelkit Kuru Fasulyesi için alınan tescil belgesinde yetiştiricilik alanı olarak belirlenen Gümüşhane ili Kelkit, Köse ve Şiran ilçelerine bağlı köy ve beldelerinde kuru fasulye yetiştiren çiftçilerden elde edilen veriler bu araştırmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Yüz yüze yapılan anket görüşmeleri 2020 ve 2021 yılı Şubat ve Mart aylarında yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan ilçelerin nüfus büyüklüklerine göre oransal olarak anketler dağıtılmıştır. Birliğe üye olan ve yetiştiriciliğinde yerel tohum kullanan çiftçilerin sayısının 50 ile sınırlı olması nedeniyle herhangi bir örnekleme metoduna gidilmeyerek tam sayım metodu kullanılmıştır. Bu çalışmada çiftçi eline geçen fiyatları incelemek ve mekânsal özelliklere göre karşılaştırmasını yapmak için birliğe üye olmayan ve yetiştiriciliğinde pembegöz tohumu kullanmayan çiftçiler de anket görüşmelerine dâhil edilmiştir. Bu çiftçilerin sayısı üretiminde pembegöz tohumu kullanan ve birliğe üye olan çiftçilerle aynı tutulmuştur. Toplamda 100 çiftçi ile yüz yüze anketler yapılarak veri toplanmıştır. Her iki üretici grubu için 2020 ve 2021 yılı üretim döneminde bu çalışmada kaliteyi belirleyen faktör olarak ele alınan ürün derecesine göre kuru fasulye satış miktarı, fiyatları ve hasat sonrası ürünün satış noktasına olan uzaklıkları içeren anket soru formu hazırlanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde frekans, yüzde ve ortalama gibi tanımlayıcı istatistiklerden faydalanmak için SPSS paket programı kullanılmıştır. Görüşülen kuru fasulye üreticilerinin ürün dereceleri ve ürünün satış noktasına olan uzaklığına göre elde ettikleri ortalama satış fiyatları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Korelasyon Analizi yapılmıştır. Ayrıca, Cİ’li kuru fasulye üreten ve üretmeyen çiftçilerin elde ettiği fiyatlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA**İncelen işletmelere ait tanımlayıcı istatistikler**

Çizelge 1’de araştırma kapsamına alınan kuru fasulye üreticilerine ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Ankete katılan 100 çiftçinin sadece birinin kadın üretici olduğu görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak araştırma bölgesinde erkek egemen bir üretim şekli olduğu ve kadınların üretime katılmadıkları anlaşılmaktadır. Hanelerde tarımla uğraşan birey sayısı ortalama 2 kişi olarak elde edilmiştir. Geçmişte özellikle kırsalda hanelerin tüm geçim kaynağını oluşturan tarımsal üretim günümüzde sosyolojik, ekonomik, eğitim, göç gibi nedenlerden dolayı kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte hanede tarımla uğraşan birey sayısını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bakımdan üretimin sürdürülebilirliğinde önemli bir faktör olabilen tarımla uğraşan birey sayısı bu çalışmada düşük çıkmıştır. Çiftçilerin %50’sinin lise mezunu, %28’inin ilkököl mezunu, %10 ve %12’sinin sırasıyla ortaokul ve üniversite mezunu oldukları tespit edilmiştir. Çiftçilerin eğitim düzeyi ilkököl ve üniversite arasında değişkenlik göstermektedir. Bu çalışmada, çiftçilerin eğitim düzeyi, Kızılaslan ve Kılıç (2022) tarafından yapılan benzer bir çalışmadaki eğitim düzeyi ilkököl ve lise arasında değişkenlik göstermektedir. Coğrafi işaretli Amasya Misket Elması üreticilerinin eğitim durumu ağırlıklı olarak ilkököl (%27), ortaokul (%32) ve lise (%23) düzeyinde olduğu bildirilmiştir. Çiftçilerin yaş aralıkları ele alındığında % 54 gibi büyük bir çoğunluğu 41-55 yaş aralığındadır. Yukarıda ifade edildiği gibi tarımsal üretimin sürdürülebilirliğinde etkili olabilecek yaş ve tarımla uğraşan birey sayısı bu çalışmada dikkat çekmektedir. Everest ve ark.’nın (2022) çalışmalarındaki yaş ile ilgili bulgu bu çalışmadaki bulgu ile örtüşmektedir. Çiftçilerin coğrafi işaretli ürünlerin üretimine ilişkin bilgi düzeyini ölçen çalışmalarında, %58,4’ünün ortalama yaşta yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Çizelge 1. İncelenen işletmelerin tanımlayıcı istatistikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde	Değişkenler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet			İşletme Tipi		
Erkek	99	99,0	Bitkisel Üretim	39	39,0
Kadın	1	1,0	Hayvansal Üretim	-	-
Yaş Düzeyleri			Karma	61	61,0
≤40	29	29	Kuru Fasulye Deneyimi (Yıl)		
41-55	47	47	≤15	34	34,0
56≥	24	24	16-30	42	42,0
Eğitim Düzeyi			31 ve daha fazla	24	24,0
İlkokul	32	32,0	Arazi Varlığı	Ort.	Std.Sapma
Ortaokul	13	13,0	Mülk Arazi	34,61	33,208
Lise	41	41,0	Kiraya Tutulan	69,06	77,422
Üniversite	14	14,0	Ortağa tutulan	86,55	154,413
Tarımla Uğraşan Birey Sayısı	Ort.	Std.Sapma	Ort. Kuru Fasulye Üretim alanı (da)	15,36	11,357
	2,17	1,129	Fasulye üretim miktarı (kg)	1450,11	Cevaplamayan
					5

İncelenen kuru fasulye işletmelerinin faaliyet türlerine bakıldığında %30’unun sadece bitkisel üretim yaptığı, %70’inin ise hem bitkisel hem de hayvansal üretim yaptığı anlaşılmaktadır. Kuru fasulye üretimindeki deneyim aralıklarına bakıldığında Çizelge 2’de görüldüğü üzere çiftçilerin %42’lik gibi büyük çoğunluğunun kuru fasulye üretim deneyimi 16-30 yıl aralığındadır. Everest ve ark.’nın (2022) yaptıkları çalışmada, çiftçilerin yaklaşık %51’i 27 yıldan daha fazla üretim tecrübesine sahip oldukları bildirilmiştir. Kuru fasulye işletmelerin mülk arazi varlığı ortalama 39.88 dekar iken kiraya ve ortağa tutulan arazilerin ortalama büyüklükleri sırasıyla

67.48 ve 79.90 dekadır. Altuntaş ve Kurt'un (2023) yapmış oldukları coğrafi işaretli İspir Kuru Fasulyesi ile ilgili benzer bir çalışmada, araştırma kapsamına aldıkları kuru fasulye üreticilerinin %69 gibi büyük bir çoğunluğunun arazi mülklerinin kendilerine ait oldukları tespit edilmiştir ve sadece %23'ü kiralama yöntemini kullanmışlardır.

İncelenen işletmelerin bitkisel üretim desenlerinde başlıca buğday, mısır ve arpa yer almaktadır. Çiftçilerin toplam ekili alanlarına bakıldığında kuru fasulyeye ayrılan ortalama arazi miktarının (15.36) buğday, mısır ve arpaya göre daha az olduğu anlaşılmaktadır ve Çizelge 2'den anlaşıldığı üzere ortalama üretilen kuru fasulye miktarı 1450 kg olarak elde edilmiştir. Sonuç olarak, kuru fasulye üretim miktarı ve ekim alanlarının artırılması için üretimde modern tekniklerin kullanılması, zirai mücadele yöntemlerinin bilinmesi, sulama sistemlerinin etkin kullanılması gibi uygulamalar ekonomik getirisi daha yüksek olan kuru fasulyenin ekiminin özendirilmesine imkân sağlayabilecektir (Altuntaş ve Kurt, 2023).

Ürün derecesine ve satış noktasına uzaklıklara göre satış miktarları ve satış fiyatları (2020-2021)

Yetiştiriciliği yapılan kuru fasulye, pazarlanmadan önce ürün derecelerine göre sınıflandırılmaktadır. Elek altı olarak tabir edilen kuru fasulyenin büyüklüğü 7mm ve altı olarak satışı yapılırken, elek üstü olarak satışı yapılan kuru fasulyenin büyüklüğü 8-8,5mm arasındadır. Bu çalışmada, ürün derecesinin ele alınmasının sebebi elek altı ve elek üstü kuru fasulye satışının fiyatının farklı olmasıdır. Çizelge 2'de ortalama satış miktarı, ortalama satış fiyatı ve aynı zamanda ürünün hasat edilip depoya kaldırıldıktan sonra satış yerine olan uzaklığı yer almaktadır. Ürünün hasat edildikten sonra depoya kaldırılması ve satış noktasına getirilmesi üretici için ek bir maliyet gerektirmektedir. Bundan dolayı, satış noktasına olan uzaklığın üreticinin ürünü satmasında etkili olup olmadığını anlayabilmek için yüz yüze görüşmelerde bu veri elde edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan üretici gruplarından 2020 yılı üretim döneminde Cİ'li Kelkit Kuru Fasulyesi üretimi yapanlar 7 mm ve altı büyüklüğünde olan kuru fasulyeden ortalama 279.60 kg sattıklarını ve ortalama satış fiyatının 13.16 TL olduğunu bildirmişlerdir. Ürünün depodan satış yerine olan ortalama uzaklığı ise 4.32 km olarak elde edilmiştir. Geleneksel kuru fasulye üretimi yapan üreticiler için ise elek altı kuru fasulye için ortalama satış miktarı yaklaşık 232 kg ve satış fiyatının 12.46 TL olduğu saptanmıştır. Ürünün depodan satış noktasına olan uzaklığı ise yaklaşık 5 km'dir. Çizelge 2'den anlaşıldığı üzere tüm üreticilerin 2020 yılı üretim dönemine ait elek altı ortalama satış miktarı 255.75 kg ve satış fiyatı yaklaşık 13 TL'dir. Tüm üreticilerin elek üstü fasulye miktarı ortalama 1452 kg iken ortalama satış fiyatı 21.47 TL olduğu elde edilen veriler arasındadır. Bu bulgudan yola çıkarak elek üstü kuru fasulyesinin satış fiyatının ve satış miktarının elek altı fasulyeye göre daha fazla olduğunu bu durumda elek üstü kuru fasulye üretiminin artırılmasının çiftçiye daha fazla ekonomik getiri sağlayacağını söylemek mümkündür. Aynı çizelgede, araştırma kapsamına alınan üreticilerin 2021 yılı üretim dönemine ait kuru fasulye satış miktarı, fiyatı ve satış noktasına olan uzaklıkları verilmiştir. Buna göre, Cİ tohumlu Kelkit Şeker Fasulyesi üreten üreticilerin elek altı ve elek üstü ortalama satış miktarı sırasıyla 208.67 ve 1112.05 kg iken satış fiyatları sırasıyla 15.42 TL ve 24.14 TL olarak bulunmuştur. Cİ tohum kullanmadan kuru fasulye üretenlerin elek altı ve elek üstü ortalama satış miktarları ise sırasıyla 155.88 kg ve 1184 kg iken, satış fiyatları 15.25 TL ve 23.59 TL'dir. Genele baktığımızda ise benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Tüm üreticilerin ortalama satış miktarı elek altı ve elek üstü için sırasıyla 181.38 kg ve 1153 kg iken, ortalama satış fiyatları 15.32 TL ve 23.82 TL olarak bulunmuştur. Mann-Whitney U testi sonuçları, hem 2020 hem de 2021 yılları kapsamında ürün derecelerine göre Cİ'li kuru fasulye üreten ve üretmeyen çiftçilerin elde ettiği fiyatlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymaktadır (Çizelge 2). Elde edilen bulgulara göre, araştırma kapsamına alınan her iki üretici grubunun eline geçen fiyatlar arasında bir fark olmamakla birlikte, ürün kalitesinin mekânsal özelliklerin etkisi altında olmadığı anlaşılmıştır. Elde edilen bu bulgulara göre, Cİ'li kuru fasulye yetiştiriciliği yapan üreticiler Cİ'li ürün satmanın avantajını görememişlerdir. Hâlbuki Cİ'li ürünler pazarda daha yüksek fiyattan satılabilme avantajına sahiptirler. Maina ve Mburu (2016) tarafından yapılan çalışmada elde edilen sonuçlara göre çiftçilerin Cİ tescilli mango yetiştiriciliğinde en önemli motivasyon kaynağı fiyattır. Maina ve ark., (2018)'nin yapmış olduğu benzer bir çalışmada, faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre araştırma kapsamına alınan keçi üreticilerinin Cİ tescilli keçi eti üretimi için göz önünde bulundurdıkları en önemli faktör kg fiyatının yüksek olmasıdır. Chilla ve ark. (2020) tarafından Bavyera bölgesinde yapılan başka bir çalışmada, sazan balığının tescillendikten sonra daha yüksek fiyattan satıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, 2020 döneminin pandemi dönemine denk düşmesi ile ülke genelinde yaşanan kapanmalar fasulye pazarını ciddi anlamda etkilediği yüz yüze yapılan görüşmelerde elde edilmiştir. Cİ tescilli üretim yapan üreticiler ürünlerini 2020 yılında beklenen fiyattan çok altında doğrudan tüketicilere satmak zorunda kalmışlardır ya da bir kısmı depoda ürününü bekletme durumunda kalmıştır. Bu durum 2021 döneminde kuru fasulye ekim alanlarında ciddi düşüşlere sebep olmuştur. Ürünü depoda bekleten üretici bir sonraki üretim döneminde ekim alanını azaltmış ya da hiç ekim yapmamıştır. 2021 yılı üretim miktarına bakıldığında Cİ'li kuru fasulye üretimi yapan

üretici sayısı diğer üretici sayısından az olmasına rağmen üretim miktarları birbirine yakın elde edilmiştir. Tuğay'ın (2012) çalışmasında belirttiği gibi Türkiye'de bitkisel üretimde düşük verim, üretim sorunlarının başında gelmektedir. Bununla birlikte, kuru fasulye üretiminin sulu tarıma bağlı olması, yüksek girdi maliyetleri ve en önemlisi de sıcaklık şartlarının kuru fasulye verimini direkt etkilediği elde edilen bu bulgudan anlaşılmaktadır. Araştırma bölgesinde üreticilerin 2021 yılı üretim döneminde yaşadıkları kuraklık, üretim miktarını etkileyen bir diğer faktördür. Cı'lı kuru fasulye üretimini artırmak ve kuru fasulyenin karakteristik özelliklerini korumak amacıyla kurulan Kelkit İlçesi Kuru Fasulyesi Üreticiler Birliği 2020 tarihinde Kelkit kuru fasulyesini TPE'ye tescilletmiştir. Bu bakımdan, tescilli kuru fasulye yetiştirmek isteyen üreticiler ilk olarak birliğe üye olmak zorunda ve tüm üretim sürecinde birlik ile iletişim halinde kalmak durumundadır. Cı ile tescillenmiş ürün üretiminin yaygınlaştırılmasında birlik faaliyetleri oldukça önem arz etmektedir. Farklılaştırılmış bu çeşit ürünlerin üretim aşamasından pazarlama imkânlarına kadar çiftçi örgütlerinin rolü büyüktür. Grashuis ve Skevas'ın (2022) yapmış oldukları araştırmalarında elde edilen sonuçlara göre; Peru'da üretici örgütüne üye olan kahve üreticileri üye olmayanlara göre üretim miktarları, satış miktarları ve çiftçi eline geçen fiyatlar sırasıyla 120-295 kg/ha, 118-296 kg/ha ve 0.42-1.53 PEN/kg daha fazladır. Anketlerin yapıldığı dönemde birlik faaliyetlerinin çok yeni olması dolayısıyla birliğe üye olan çiftçi sayısı oldukça sınırlıdır. Birlik faaliyetlerinin desteklenmesi, üye sayısının artırılması ve çiftçi eğitim çalışmaları gibi girişimler Cı'lı kuru fasulye üreten üretici sayısını zamanla artıracaktır. Grashuis ve Skevas (2021) tarafından yapılan araştırmada Peru'da kahve üretimi yapan üreticilerin çiftçi üretici birliğine üye olmasının pozitif bir etkiye sahip olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Bu araştırmada, birliğe üye olup tescilli kuru fasulye üretimi yapan çiftçi sayısı kadar birliğe üye olmayıp tescilli kuru fasulye üretimi yapmayan çiftçi sayısı örneklem büyüklüğünü oluşturmuştur. Bilindiği üzere, üreticilerin her üretim dönemi başında üretim desenini belirlerken ekonomik kaygıları ağır basmaktadır. Bu nedenle, yöre şartlarında yetiştirilmesi oldukça müsait ve yaygın olan ve ekonomik getiri olarak diğer ekilen ürünlere göre daha avantajlı olan kuru fasulyenin satış fiyatının üretici üretim maliyetlerini karşılayacak şekilde ve karlı olması için fasulye pazarının büyütülmesi mevcut birlik faaliyetlerinin genişlemesi için çeşitli imkânların sunulmasının gerekliliği açıkça kendini göstermektedir.

Çizelge 2. Ürün derecesi ve 2020-2021 üretim yıllarına göre ortalama satış miktarları ve ortalama satış fiyatları

Ürünün Derecesi	Cı'lı kuru fasulye üretimi			Cı'sız kuru fasulye üretimi			Genel		
	Ort. Satış Miktarı (kg)	Ort. Satış Fiyatı (TL/kg)	Satış Yerine Olan Uzaklık (km)	Ort. Satış Miktarı (kg)	Ort. Satış Fiyatı (TL/kg)	Satış Yerine Olan Uzaklık (km)	Ort. Satış Miktarı (kg)	Ort. Satış Fiyatı (TL/kg)	Satış Yerine Olan Uzaklık (km)
Ürünün Derecesi -2020									
7 mm ve altı (Elek altı)*	282.24	13.06	4.32	231.9	12.46	4.89	255.75	12.81	4.61
8-8,5mm (Elek üstü)**	1403.26	21.59	4.96	1505.83	21.42	4.51	1452.04	21.47	1.29
Ürünün Derecesi -2021									
7 mm ve altı (Elek altı)*	214.1	15.41	4.45	155.88	15.25	4.29	181.38	15.32	4.32
8-8,5mm (Elek üstü)**	1112	24.14	4.82	1184.33	23.59	4.46	1153.23	23.82	4.46

* 7 mm ve altı (Elek altı) için 2020 ve 2021 yılları ortalama satış fiyatlarına göre Mann-Whitney U testi p değerleri sırasıyla 0,190 ve 0,709'dur.

** 8-8,5mm (Elek üstü) için 2020 ve 2021 yılları ortalama satış fiyatlarına göre Mann-Whitney U testi p değerleri sırasıyla 0,518 ve 0,288'dir.

Kuru fasulye üreticilerinin ürün dereceleri ile elde ettikleri satış fiyatları arasındaki ilişki analizi

Araştırma kapsamına alınan kuru fasulye üreticilerinin ürün derecelerine göre elde ettikleri ortalama satış fiyatları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Korelasyon Analizi yapılmıştır (Çizelge 3). Analiz sonuçları, ürün dereceleri ile elde edilen ortalama satış fiyatı arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir ($r=0.797$, $p=0.000$). Bu sonuca göre, ürünün kalitesini de gösteren yüksek derece özellikli kuru fasulye üretenler pazarda daha yüksek satış fiyatı elde etmektedir.

Çizelge 3. Ürün derecelerine göre satış fiyatları arasındaki Bivariate Korelasyon analizi

		Ürünün derecesi	Satış fiyatı
Ürünün derecesi	Pearson Correlation	1	0.797**
	Sig. (2-tailed)		.000

Üreticilerin ürünlerini pazarladıkları mesafe ile satış fiyatları arasındaki ilişki analizi

Yapılan analize göre, araştırma kapsamına alınan her iki üretici grubunun, hasat sonrası elde edilen ürünün satış noktasına olan uzaklığı ile elde ettikleri satış fiyatının arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Çizelge 4’de görüldüğü üzere yapılan Korelasyon Analizi sonucuna göre; iki faktör arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgudan yola çıkarak, üreticinin özellikle diğer kuru fasulyeye göre daha kaliteli olarak lanse edilen Cı tescilli tohum ile üretimi yapılan Kelkit Şeker Fasulyesi için uzak mesafelere daha yüksek fiyattan satış yapılabilme avantajını değerlendiremediği söylenebilir. Üreticinin yöre dışı bölgelere ürünü pazarlamasında daha yüksek satış fiyatı elde etme durumunu göze almadığı açıktır. Bir başka deyişle, çiftçi pazarlamadaki eksiklerinden dolayı taşıma maliyetlerini ürün fiyatına yansıtarak yüksek kar elde etme beklentisini karşılayamamaktadır. Üreticinin elde ettiği fiyatta ürünün satış noktasına taşıma masrafları belli bir oranda yansımaktadır. Kızıltuğ ve Fidan (2019) tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre toplam masraflar içerisinde ürünün satış noktasına götürülme masrafı %10-20 oranındadır. Bu bakımdan, araştırma kapsamına alınan çiftçilerin elde ettikleri Cı işaretli kuru fasulyeyi bölge dışındaki yerlere pazarlayarak taşıma maliyetlerini ürün fiyatına yansıtamadıkları elde edilen bulgudan anlaşılmaktadır.

Çizelge 4. Satış noktasına uzaklık ve satış fiyatları arasındaki Bivariate Korelasyon analizi sonuçları

		Satış Noktasına Uzaklık	Satış Fiyatı
Uzaklık	Pearson Correlation	1	-0.015
	Sig. (2-tailed)		0.786

**Korelasyon %1 önem düzeyinde anlamlı

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsan yaşamının devamını sağlayan aynı zamanda ülkelerin ekonomik gelişimlerinde önemli bir pay alan tarımsal üretimde son yıllarda sürdürülebilirlik konusuna dikkat çekilmektedir. Tarımın sürdürülebilir olması; doğal çevrenin korunması, tarımsal üretimin etkisinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin kontrol altına alınması ve ekonomik olarak fayda sağlamasına yönelik bir mücadele olarak karşımıza çıkmaktadır. Agro-ekolojik mücadele diye tanımlanan bu değişim içinde Cı tescilli ürünlerin üretimi ve sürdürülebilirliği bir hedef olarak kendini göstermektedir. Üretimin sürdürülebilirliğinde çiftçinin şüphesiz bir rolü vardır. Son yıllarda üretim kültürünün kaybolmaya başlaması, üretimin sadece belli bir yaşın üzerindeki kimseler tarafından yapılması (Özüdoğru vd., 2016) ve köylerden kentlere doğru artan göçler üretimin sürdürülebilirliğinde önemli sorunların yaşanacağını işaret etmektedir. Bu bakımdan özellikle kırsalda tarımsal üretimin artırılmasına yönelik alternatif üretim faaliyetlerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Cı tescilli ürün uygulamaları bu faaliyetlerin içerisinde ele alınmaktadır. Yetiştirildikleri ya da buldukları yerlerin karakteristik özelliklerinin koruma altına alınması ürünün farklılaştırılmasını ve rekabet gücü elde etmesini sağlamaktadır. Ürünün Cı tescilli ile

tescillenmesi tanınırlığını sağlaması yanında o bölgede buluna diğer ürünlere olan talebi de olumlu olarak etkilemektedir. Bu durum, Cİ tescilli ürünlerin ekonomide bir canlılık yaratmasına sebep olmaktadır.

Üreticilerin üretimlerini sürdürülebilir yapmasındaki en önemli etken şüphesiz fiyattır. Üretici eline geçen fiyatın iyi olması yani üreticinin beklentisinin üstünde olması üretimin sürdürülebilirliğinde etkili olmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Cİ tescilli Kelkit Kuru Fasulyesi üretiminin sürdürülebilirliğinde etkili olacak çiftçi eline geçen fiyatlar ele alınmıştır. İki üretim dönemi incelenerek fiyat karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca üreticinin kuru fasulyeyi hasat ettikten sonra pazara götürmesinde etkili olabilecek satış noktasına olan uzaklık da dikkate alınmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre, araştırma kapsamına alınan Cİ tescilli tohum ile üretim yapan çiftçiler ile Cİ tescilli tohum kullanmayarak kuru fasulye üretimi yapan çiftçilerin eline geçen fiyatlar arasında beklenen bir fark olmadığı anlaşılmıştır. Çalışmada gerçekleştirilen analiz sonuçları, ürün kalitesi ile elde edilen ortalama satış fiyatı arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Kuru fasulye üreticilerinin yüksek kaliteli ürünlerini daha yüksek fiyattan pazara arz etmeleri olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, kuru fasulye üreticilerinin ürünlerini pazarladıkları mesafe ile elde ettikleri ortalama satış fiyatları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Normal koşullarda daha uzak mesafelerdeki pazarlarda taşıma maliyetinin yükselmesinden dolayı daha yüksek satış fiyatlarının elde edilmesi beklenirdi. Bununla beraber, elde edilen analiz sonuçları bunu doğrulamamaktadır. Bu da daha uzak mesafelerdeki pazarlara yapılan kuru fasulye satışlarında taşıma maliyetlerindeki artışı üreticilerin tam olarak yansıtmadığı ya da yansıtamadığı anlamına gelmektedir. Bu sonuçlar neticesinde kuru fasulye üreticilerinin daha yüksek fiyat elde edebilmeleri için kalite göstergesi olan yüksek derece özellikli kuru fasulyeyi pazara arz etmeleri önemli görülmektedir. Kuru fasulye üreticilerinin mekânsal farklılığı satış fiyatlarına yansıtamamaları önemli bir sorun olarak görülebilir. Bu sorunun aşılması için ürün kalitesinin özellikle de Cİ'li ürünlerde ön planla çıkartılarak buna göre bir pazar tutundurma programının yapılması önerilmektedir.

Teşekkür: Gümüşhane Üniversitesi (GÜ) Bilimsel Araştırmalar Projesi (BAP) kapsamında BAP/21.B0312.03.01 numaralı proje ile finansal desteğini sağlayan GÜ BAP koordinatörlüğüne çok teşekkür ederiz.

Bilgi: Bu araştırma, Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma Yayın Etiği Kurulu kararı, 2021/1 Etik Kurul Sayısı ile yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması Beyanı: Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

YAZAR ORCID NUMARALARI

Nilgün DOĞAN <http://orcid.org/0000-0002-7142-8296>

Hakan ADANACIOĞLU <http://orcid.org/0000-0002-8439-8524>

KAYNAKLAR

- Altuntaş, B., Kurt, H. 2023. Coğrafi (Menşe) işaretli İspir Kuru Fasulyesinin üretim, pazarlama imkanlarının tespiti ve ülke ekonomisine katkısının artırılmasına yönelik öneriler. *Ahi Evran Akademi*, 4: 39-48.
- Ardana, I. 2019. Sustainability of Temanggung Coffee Farming System in the Perspective of Geographical Indications. *Jurnal Littri*, 25: 69-80.
- Arslan, İ.K. ve Furtana, T. 2021. Yükselen bir küresel değer: coğrafi işaretler ve ihracat pazarlaması açısından değerlendirilmesi. XVI. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management, September 11-12, Istanbul / Turkey.
- Chilla, T., Fink, B., Balling, R., Reitmeier, S., Schober, K. 2020. The EU Food Label “Protected Geographical Indication”: Economic Implications and Their Spatial Dimension, *Sustainability*, 12: 3-21.
- Deselnicu, O.C., Costanigro, M., Souza-Monteiro, D.M & McFadden, D.T. 2013. A meta-analysis of geographical indication food valuation studies: What drives the premium for origin-based labels?. *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 38:204–219.
- Durand, C., Fournier, S. 2017. Can geographical indications modernize Indonesian and Vietnamese agriculture? Analyzing the role of national and local governments and producers’ strategies. *World Development*, 98: 93-104.

- Everest, B., Aker, A., Çıracı, B., Uğurlu Ege, R. 2022. Çiftçilerin coğrafi işaretli ürünlere yönelik bilgi düzeyleri ile bilgilendirme isteklerinin analizi: Çanakkale ili örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 9:1123-1130.
- Grashuis, J., Skevas, T. 2021. What is the benefit of membership in farm producer organizations? The case of coffee producers in Peru. *Ann Public Coop Economy*, 94: 423-443.
- Gümüşhane İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021 yılı kurum brifingi, 05.05.2022 tarihinde <https://gumushane.tarimorman.gov.tr/> erişildi.
- Kızılaslan, N., ve Kılıç, S. 2022. Üreticilerin coğrafi işaret tescilli amasya misket elması üretim ve pazarlamasında yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 11: 183-202.
- Kızıltuğ, T., Fidan, H. 2019. Hatay ilinin portakal üretimi ve dış ticarete işletmelerin pazarlama stratejileri. *KSÜ tarım ve Doğa Dergisi*, 22: 281-293.
- Maina, F.W., Ackello-Ogutu, C., Mburu, J., Egelyng, H. 2018. Producers' perception of geographical indications as a product diversification tool for agrifood products in semi-arid regions of Kenya. *International Journal of Food and Agricultural Economics*, 6:85-100.
- Maina, F.W., Mburu, J. 2016. Assessing producers' perceptions of protecting coffee and apple mangoes as geographical indications in Kenya. 5th International Conference of AAAE, 23-26 September 2016, UN Conference Centre, Addis Ababa, Ethiopia.
- Narin, M. ve İnanöz, N. 2019. Yöresel gıda ürünlerinin kırsal kalkınmaya etkisi: Savaştepe/Sarıbeyler üzerinde bir pilot çalışma. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 6: 81–88.
- Paslı, M.M. 2021. Coğrafi işaretli gastronomi ürünleri üzerine bir araştırma: Giresun ili örneği. *Tourism and Recreation*, 3: 93-99.
- Sandıkçı, M., Kazan, İ. ve Baydeniz, E. 2022. Ege Bölgesi'nde coğrafi işaret tesciline sahip gastronomik ürünlerin tescil belgesi kullanım düzeyinin belirlenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12: 2393-2408.
- TÜİK (2021). Aderese Dayalı Kayıt Sistemi, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?> 04.01.2021 tarihinde erişildi.